

Л. Д. Федорова

Музей

МУЗЕЙ (лат. *museum*, від грец. *μουσείον* – храм муз) – соціальний інститут, виникнення якого історично обумовлене суспільною потребою підтримки культурної пам'яті шляхом вилучення з середовища побутування, дослідження, збереження, презентації, інтерпретації й передачі наступним поколінням найцінніших об'єктів культурної та природної спадщини – музейних предметів. Існує низка визначень терміна «М.», що зумовлено як неусталеністю мови музеєзнавства як науки (див. Музейна справа), так і поліфункціональністю та складністю самої інституції. У Законі України «Про музеї та музейну справу» (1995) М. визначено як н.-д. і культ.-осв. заклад, створ. для вивчення, збереження, використання та популяризації музей. предметів і колекцій з наук. та освіт. метою, залучення громадян до надбань нац. і світ. культур. спадщини. У міжнар. практиці часто використовують дефініцію, включену до статуту Міжнар. ради музеїв (1974): М. – відкрита для публіки постійно діюча некомерц. установа, що збирає, зберігає, досліджує, популяризує і експонує матеріал. свідчення про людину та її довкілля з метою вивчення, освіти та задоволення духов. потреб. Однак фахівці з різних країн сприймають цю дефініцію неоднозначно. В останні десятиліття у світ. практиці триває процес розбудови системи термінів музей. справи, адже розбіжності в їхньому тлумаченні характерні не лише для різномов., але й споріднених у мовному плані країн. Незважаючи на різні підходи, більшість дослідників визначають М. як соц. інститут через низку притаман. йому функцій. Потреба у М. виникла ще в первіс. суспільстві, коли з'явилися колекції предметів протомузей. типу, що виконували реліг., естетичні або престижні функції. У 2 тис. до н. е. писарі Ура та ін. міст Межиріччя почали збирати літ. та наук. тексти, написані клинописом на глиняних табличках. Так формувалися приватні й царські б-ки. Найбільшою на Давньому Сході була бібліотека царя Ассирії Ашшурбаніпала (7 ст. до н. е.) у м. Ніневія, що нарах. від 5-ти до 25-ти тис. табличок. У 6 ст. до н. е. вавилон. цар Набонід проводив археол. розкопки й колекціонував пам'ятні циліндри стародав. царів, закладені у фундаментах споруд. Термін «М.» виник у Стародав. Греції, ним позначали храми (святилища) муз, де формувалися збірки творів мистецтва, книг, сакрал. предметів. Часто вони ставали центрами т. зв. літ. співтовариств, слугували місцем не лише поклоніння музам, але й проведення твор. змагань поетів та занять наукою. У святилищі м. Феспії один раз на 5 р. проводили заг.-грец. святкування на честь муз – Мусеї. У самому святилищі та його околицях містилися статуї богинь, виконані

скульпторами Кефісодотом і Праксителем, статуї Діоніса роботи Мирона й Лісіппа та ін. Статуї, предмети декоративно-ужитк. мистецтва, реліквії, військ. трофеї тощо склали перші колекції, які зберігали у святилищах, храмах, скарбницях. Спец. служителі охороняли їх та обліковували. В еллініст. епоху в Александрії. музейоні сформовано збірку худож. творів, діяла велика б-ка. В епоху Середньовіччя, з його відреченням від багатьох традицій та інститутів антич. світу, термін «музейон» вийшов з ужитку, проте в ризницях соборів і монастирів накопичувалися цінні колекції худож., наук. та істор. значення. В епоху Відродження в інтелектуал. колах Італії, які намагалися асимілювати досягнення антич. культури, у 15–16 ст. зародилося колекціонування пам'яток античності і творів мистецтва та, власне, М. Так, в описі майна правителя Флоренції Л. Медичі 1492 колекцію рукописів і гем вперше названо М. Перший публіч. М. у Європі виник завдяки заповіту кардинала Д. Грімани влас. колекцій Респ. Венеція (пожертвовані його племінником Дж. Грімани 1523 і 1587). У результаті підвищеного інтересу до науки в епоху Ренесансу виникали й природн.-наук. колекції. Від 2-ї пол. 16 ст. термін «М.» вживають не тільки стосовно збірок предметів, так називають і приміщення, в якому їх зберігають і експонують. М. поступово перетворилися на установи, які мали змогу відвідувати всі охочі. Одним із перших був Британ. музей у Лондоні, засн. 1753 і відкритий для публіки 1759. Поч. інтенсив. поширенню публіч. М. в Європі покладено у Франції після націоналізації Лувра і перетворення його 1793 у нар. франц. М. Остаточне формування М. як соц. інституту завершилося в 19 ст. із виникненням великої кількості М., тісно пов'язаних з потребами суспільства, наукою та освітою, а не лише з уподобаннями приват. колекціонерів. Численні М. навч. закладів і наук. т-в сприяли розвитку багатьох галузей знань. Створ. їхні профільні групи (пов'язані з конкрет. галуззю науки, техніки, виробництва, культури, видом мистецтва) і музейну мережу (історично сформована сукупність М., що діє на певній тер. або належить до одного профілю, типу, виду тощо). До поч. 20 ст. засн. групу музеїв місц. краю (краєзнавчих). 1903 на з'їзді музей. працівників у м. Маннгейм (Німеччина) обговорено питання про значення М. у нар. освіті. Прихильники європ. моделі вважали його храмом науки й мистецтва, орієнтов. на потреби науки та просвіти; пн.-амер. – місцем розваги, відпочинку та спілкування. У подальшому у визначенні М. підкреслюють його орієнтованість на всі прошарки населення. У 1920–30-х рр. в умовах тоталітар. режиму в СРСР М. як демократ. інститут знищено й поставлено на службу комуніст. ідеології. У 20 ст. концептуал. засади діяльності М. зазнали великих змін. Виникли нові типи М., діяльність яких спрямов. не тільки на збереження й експонування рухомих пам'яток культури (музей. предметів), а й на різні форми їхнього оточення, істор.-культур. середовища, види людської діяльності, а також на нерухомі об'єкти культур. спадщини. Це скансени, істор.-культурні комплекси, музеї-заповідники, музеї забудов, с. госп-в, живої історії, фольклорні музеї. Найновіша концепція – екомузей. Термін сформулював франц. вчений Ю. де Варін 1971, коли розпочато роботу зі створення першого М. такого типу – Музею людини і промисловості в м. Ле-Крезо (Франція). Фундатор концепції екомузеїв Ж.-А. Рів'єр наголошував: «У музеїв

тепер нова місія: відображати сферу проживання людини та її діяльність... як цілісний творчий процес розвитку». 1987 конф. Комітету з музеології Міжнар. ради музеїв визначила дві осн. групи сучас. М.: орієнтованих на колекції та на комунікацію. До останніх, зокрема, належать музеї голографії, воскових фігур та ін., які від 1982 називають «парамузеями». Дефініція поняття «М.», шляхи його подальшого розвитку та ін. суперечливі питання класифікації та термінології є актуал. донині. 2020 ВР України прийняла закон, яким визнано офіц. статус музеїв закладів вищої освіти. В Україні низка таких музеїв має понад 200-літню історію й унікал. колекції. Найвизначнішим із них присвячено окремі статті в цьому томі ЕСУ.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Юрєнева Т. Ю. Музееведение: Учеб. 2-е изд. Москва, 2004;
2. Вайдакер Ф. Загальна музеологія: Посіб. / Пер. з нім. Л., 2005;
3. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К., 2008;
4. Микульчик Р., Слободян П., Діденко Є., Рак Т. Словник-довідник термінології музейництва. Л., 2012;
5. Руденко С. Б. Музейна пам'ятка: соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей. К., 2012;
6. Фецько І. М. До питання запозичень в українській терміносистемі музейництва // Термінол. вісн. 2017. Вип. 4.

Бібліографічний опис:

Музей / Л. Д. Федорова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-70323>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).